

Goranka Kreačič, Osnovna šola Preserje

VODENI OGLED BAROČNE LJUBLJANE ZA UČENCE TRETJEGA TRILETJA

UVOD

Na naši šoli so vodeni ogledi antične, srednjeveške, baročne in Plečnikove Ljubljane stalnica že vrsto let. Ne izvajajo pa se vsako leto, saj so tudi druge šolske aktivnosti namenjene medpredmetnemu povezovanju, kot so, denimo kulturni dnevi, izpeljani v šoli. V takšno obliko izobraževanja so vpeti vsi predmeti, učenci pa ob koncu dejavnosti razstavijo svoje izdelke, vezane na izbrano temo. Večkrat je takšen kulturni dan na šoli posvečen prazgodovini. Ob ogledu razstave izdelkov je lepo vidno, kaj so učenci delali pri posameznem predmetu. Razstavo je postavil učitelj. Bistvo razstave je bilo, da jo je bilo mogoče obravnavati ob različnih učnih vsebinah zgodovine, biologije, slovenščine (razvoj jezika in pisave) in likovne vzgoje (prazgodovinske risbe, prve pisave kot piktografski znaki).

Druga oblika medpredmetnega povezovanja pa so kulturni dnevi zunaj šole. Dostikrat so povezani samo z enim predmetom (glasba, gledališče – slovenščina, likovna razstava), kot je bilo že omenjeno, pa vključujejo tudi občasne vodene ogledde našega glavnega mesta. Takrat sodelujejo trije učitelji: učitelj/-ica zgodovine pripravi in ponovi svoj del snovi, učitelj/-ica za likovno vzgojo prav tako. Tretja izvajalka pa v primeru naše šole sodeluje kot vodnica (z licenco turistične vodnice za mesto Ljubljana in okolica) in umetnostna zgodovinarica. Slednja izvaja vodeni ogled, pripravi naloge in učne liste ter z delom na terenu ponovi, poglobi in razširi že usvojeno znanje. Spremljajoča učitelja zgodovine in likovne vzgoje pa ga vzporedno preverjata. Ob koncu dneva vsi trije sodelujoči učitelji pripravijo kratko evalvacijo.

MEDPREDMETNO POVEZOVANJE: ZGODOVINA, LIKOVNA VZGOJA

Medpredmetne povezave so eden od ključnih konceptov izobraževanja in so temelj za razvoj celovitega znanja. Učenci ga pridobijo na podlagi povezovanja vsebin z različnih predmetnih področij.

Spodnja razpredelnica strnjeno prikazuje nekatere splošne in operativne cilje, ki se lepo povezujejo pri obeh predmetih. Tudi tam, kjer se na prvi pogled zdi, da ni povezave, je mogoče uspešno povezati vsebine, npr. umetnost kot sredstvo utrjevanja oblasti, kjer se skozi razbohotene oblike sakralne arhitekture izražata moč in bogastvo zmagovite rekatolizacije pri zgodovini ter spoznavanje del nacionalne kulturne dediščine pri likovni vzgoji.

	Splošni cilji	Operativni cilji
Zgodovina (UN, str. 5–6)	<ul style="list-style-type: none"> - Učenci razvijajo spretnosti časovne in prostorske predstavljalnosti. - Na primerih iz krajevne zgodovine presojajo pomen ohranjanja in varovanja kulturne dediščine ter razvijanje odnosa do okolja. - Ob poglobljanju in razširjanju znanja iz slovenske zgodovine razvijajo zavest o narodni identiteti. 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenci na primerih opišejo značilnosti baročne umetnosti. - Primerjajo značilnosti in vlogo visoke in ljudske umetnosti. - Na primeru baročne umetnosti utemeljijo umetnost kot sredstvo utrjevanja oblasti.
Likovna vzgoja (UN, str. 5)	<ul style="list-style-type: none"> - Razvijajo sposobnost opazovanja, prostorske predstavljalnosti in vizualizacijo, likovno mišljenje, likovni spomin in likovno domišljijo. - Razvijajo občutljivost do kulturne dediščine. - Razvijajo sposobnost za oblikovanje kriterijev vrednotenja likovnih del in splošne likovne problematike okolja. 	<ul style="list-style-type: none"> - Razvijajo občutek za gradnjo iluzije. - Razvijajo občutek za prostor. - Razvijajo sposobnost analiziranja in vrednotenja likovnih del. - Spoznajo dela nacionalne kulturne dediščine.

Kljub temu da delo učencev temelji na:

- opazovanju,
- skiciranju/risanju,
- fotografiranju,
- meritvah, pa je pred sprehodom potrebna tudi priprava učitelja na vodstvo in nekaj osnovne razlage. Učenci naloge rešujejo sproti in ne po izvedeni dejavnosti.

UVOD Z RAZLAGO

Z besedo barok označujemo zgodovinski umetnostni slog ki se je v Evropi razširil med letoma 1600 in 1750 kot zunanji izraz zmage katolicizma nad reformacijo. Gradili so nove cerkve, prenavljali in dozidavali pa stare gotске cerkve. V Sloveniji je barok najizrazitejša smer, ki se je razbohotila na vseh področjih: v cerkveni in posvetni umetnosti ter zlasti globoko na podeželju in v ljudski umetnosti.

Osnovne **splošne značilnosti** novega sloga so:

- monumentalnost, reprezentativnost,
- valujoče gibanje vseh oblik in
- patos.

Prehod iz gotike v barok je najbolj viden v cerkveni arhitekturi. Zasnova cerkva ni več ladijska, temveč dvoranska s stranskimi kapelami. V baroku pride do obnovljenega čaščenja svetnikov, zato so bile stranske kapele dobrodošle za postavitev dodatnih oltarjev. Na pročeljih pa je razvidna razgibana fasadna ploskev z značilnimi čelnim zaključki. Pri uršulinski cerkvi je razgibanost dosežena z močno izstopajočimi stebri, pri frančiškanski pa s pilastrsko členjeno fasado. Pri obeh cerkvah pride do izraza še velik trg pred cerkvijo, ki lepo poudarja njuno mogočnost in reprezentativnost.

Stolnica sv. Nikolaja je bila prvotno romanska triladijska bazilika, ki so jo nato gotizirali. Ker je bila zgrajena v srednjem veku, je cerkvena stavba postavljena v ulični niz in nima pred vhodom velikega trga, ki bi poudarjal njeno mogočnost. Tretjo predelavo je doživela v baroku. Brata Dolničar, zaslužna člana Akademije operozov, sta izgradnjo zaupala jezuitu A. Pozzu, enemu od najpomembnejših rimskih arhitektov. Bistvena novost baročne prezidave sta poleg nove zasnove tudi kupola, ki je bila dozidana šele 150 let pozneje, in iluzionistična poslikava. Značilnost te poslikave je perspektiva, ki daje vtis odprtosti cerkvenega prostora v nebo. Z ogledom treh najpomembnejših baročnih cerkva v Ljubljani smo spoznali glavne značilnosti baročne umetnosti v sakralni (verski, bogoslužni) umetnosti.

Posvetno (profano) arhitekturo oz. stavbarstvo pa predstavljajo palače in meščanske hiše. Od stolnice se sprehodimo do Mestnega trga in rotovža oz. mestne hiše. Hišo je pozidal Gregor Maček, sloviti ljubljanski baročni arhitekt. Pročelje mestne hiše je eno od najlepših primerov zrelega baroka v mestu. Odprte lope na stebrih in peterokraki stolpci so zgrajeni po vzoru starejšega rotovža. Baročna novost je tudi to, da je stavba s svojim pomolom izstopila iz uličnega niza. Pred njo se je oblikoval manjši trg. Notranjost mestne hiše ima eno najlepših arkadnih dvorišč v Ljubljani, ki je okrašeno z zgrafitno dekoracijo.

Pred mestno hišo je tudi vodnjak treh kranjskih rek (Ljubljanice, Krke in Save), eden najlepših primerov baročnega kiparstva. Znan je kot Robbov vodnjak, ki je dobil ime po arhitektu Francescu Robbi. Seveda je vodnjak kopija izvornika, ki se nahaja v stekleni dvorani prizidka Narodne galerije. Onesnaženost zraka in kisli dež sta vodnjak zelo poškodovala, zato so se v osemdesetih letih 20. stoletja lotili zahtevnega restavratorskega posega na izvorniku in oblikovanja njegove kopije.

S sprehodom od Mestnega do Gornjega trga opazujemo meščanske hiše. Vse do druge svetovne vojne je bil Gornji trg glavna prometna povezava z Dolenjsko. Promet se je preusmeril šele leta 1962, ko so zgradili Karlovško cesto. Po potresu (leta 1511), in požaru (leta 1524) se je predel Novega trga močno spremenil. Lesene hiše so nadomestile zidane: hiše so obrnjene s slemensko stranjo proti cesti in vse manj je hiš s končnim koničastim zatrepom na ulico. Fasade hiš se s tem ravno zaključijo. V baroku jim prizidajo še tretje

nadstropje. Kljub baročnim prezidavam nekatere meščanske hiše ohranjajo srednjeveško zasnovo. To so hiše na Gornjem trgu s številkami, 9, 11, 13, 15 in 17. Hiše so obrnjene na ulico s trikotnim čelom in ne s slemenom, ki je značilna novost v baroku. Srednjeveška značilnost pri teh hišah je tudi, da so ločene med seboj z ozkimi prehodi – preduhi ter naslonjene na grajski grič.

Delo učencev: Snov v učbeniku za zgodovino *Raziskujem preteklost 8* (str. 48–50, 57–62, 71–72) je zgodovinski okvir za naš sprehod po Ljubljani, zato je snov pred ogledom treba še enkrat prebrati. Za delo potrebujete:

- zvezek (za zgodovino) ali liste, pisalo in trdo podlago za pisanje (najboljše kar mapo, v katero vlagate delovne liste),
- tisti, ki boste prinesli fotoaparata, boste tudi fotografirali,
- tisti, ki ga ne boste prinesli, pa prinesite zložljiv meter za meritve.

Navodilo za delo: List z vprašanji boste dodali v zvezek poleg vaših odgovorov in risb. Odgovore zapisuje s celimi povedmi.

(Avtorica fotografij: Goranka Kreačič.)

1. Oglej si pročelje **uršulinske cerkve Sv. Trojice**, eno od najpomembnejših baročnih stvaritev v Ljubljani.
Naloga: Fotografiraj pročelje, v zvezek pa zapiši in označi, kaj je največja značilnost tega pročelja. Za pročelje uporabljamo pogosto tujko. Zapiši jo, če se je ne spomniš, pa preberi naslednje vprašanje.
2. Smo pred stopniščem frančiškanske cerkve Marijinega oznanjenja.
Naloga: Nariši fasado in opiši razliko med to fasado in fasado uršulinske cerkve. Na risbi je tloris frančiškanske cerkve. Služi ti le kot pomoč, da boš lažje rešil in skiciral četrto nalogo.
3. Sprehodimo se do ljubljanske stolnice sv. Nikolaja. Zgradili so jo ljubljanski ribiči in čolnarji leta 1262, ker je bil sv. Nikolaj njihov zaščitnik. V času baroka so cerkev že tretjič prezidali. Opazuj postavitve te najpomembnejše cerkve v mestu in povej, zakaj meniš, da je postavljena v ulični niz in nima pred seboj trga, kot ga imata uršulinska in frančiškanska cerkev.
Naloga: Naredi nekaj fotografij stolnice iz različnih zornih kotov. Ne pozabi na zanimive detajle.
4. V tišini si podrobno oglejmo notranjost stolnice sv. Nikolaja. Arhitekt jo je oblikoval kot obokano dvorano s prečno ladjo in stranskimi kapelami.
Naloga: Skiciraj tloris cerkve in na risbi označi s številkami in besedo, kaj je dvorana, kaj je prečna ladja in kaj so stranske kapele. Pomagaj si s skico tlorisa frančiškanske cerkve v drugi nalogi, vendar bodi zelo pozoren na razlike oz. kako boš vrisal prečno ladjo in kupolo.
Notranjščino skiciraj kar se da enostavno. Izmeri in zapiši višino in dolžino vhodnih vrat.

5. Bistvena novost pa je pozidava kupole.
Naloga: Na risbi označi, kje se nahaja kupola. Opazuj poslikavo in opiši s svojimi besedami, kaj si opazil. Ne opisuj motivov, temveč povej, kakšen je vtis celotne poslikave in kakšni so proporci figur.
6. Opiši razliko med **posvetno (profano)** in **versko (sakralno) arhitekturo**.
Naloga: Katere stavbe so značilne za posvetno in katere za versko arhitekturo? Kako bi slovenili besedo arhitektura? Zapiši. Pomagaj si z osmim vprašanjem, kjer je uporabljen prevod besede arhitektura.
7. Od stolnice se sprehodimo do mestne hiše (rotovža), ki je bila v času baroka prezidana.
Naloga: Skiciraj zunanost in si jo dobro oglej. Označi s številko 1 masivne stolpiče, odprto lopo s številko 2 in peterokotni stolpič s številko 3. Vsi trije detajli so verjetno prenovljeni po vzoru starejšega rotovža, baročni je samo balkon. Označi ga s številko 4. Poleg številčenja zapiši tudi, kaj predstavljajo.
8. Do zdaj smo si ogledali primere baročnega stavbarstva in slikarstva in tako spoznali njihove značilnosti. Poleg mestne hiše pa stoji najlepši primerek baročnega kiparstva.
Naloga: Kdo ga je naredil (1), kako se imenuje (2) in kje se zdaj nahaja izvirnik in zakaj (3)? Izmeri obseg tlorisa in ga zapiši na delovni list.
9. Opiši vpliv kislega dežja na kamen in zidane stavbe nasploh. Ali stavbam škodujejo tudi drugi vremenski vplivi? Če meniš, da, opiši, kateri so. Če meniš, da ne, zapiši, zakaj tako misliš.
10. Opiši dvorišče mestne hiše. Kaj je najbolj značilno (1)? Ta arhitekturni element je tudi bistvena novost v baročni posvetni arhitekturi. V kotu je Narcisov vodnjak istega kiparja, ki je izdelal vodnjak pred hišo in oltar sv. Rešnjega telesa v stolnici. Za baročno kiparstvo je značilna slikovita razgibanost figur.
Naloga: Izmeri višino Narcisa in jo primerjaj z velikostjo figur na Robbovem vodnjaku. Slednje ne boš izmeril, le oceni jih s prostim očesom in prav tako zapiši oceno.
11. Oglej si hiše na Novem, Starem in Gornjem trgu.
Naloga: 1. Skiciraj v zvezek, kako sta proti cesti obrnjeni hiša s koničastim zatrepom in hiša s slemenom. 2. Fotografiraj več hiš, ki so po tvojem mnenju najbolj zanimive.
12. Skrbno še enkrat preberi vsa vprašanja in poglej svoje odgovore v pisni in risani obliki. Vsi novi pojmi, s katerimi si se danes seznanil, so tudi glavne značilnosti umetnostnega sloga, ki se je bohotil v Ljubljani v 17. in 18. stoletju. Nekateri pojmi veljajo tudi za druge umetnostne sloge. V spodnji premetanki so ti pojmi zapisani v levem stolpcu, v desnem pa so zapisane pravilne trditve oz. stavbe, na katere se nanaša trditev.
Naloga: Pravilno poveži pojme in spomenike, na katere se le-ti nanašajo. Ne pozabi prebrati nove pojme. V njih niso samo razlage, temveč so navedeni tudi odgovori.

(Avtorica fotografij: Goranka Kreačič.)

Premetanka:

Opomba: Več pojmov iz levega stolpca se lahko poveže le z eno trditvijo iz desnega.

1. Fasadna stebna zasnova	1. Stolnica sv. Nikolaja
2. Pilastrsko členjena fasada	2. Uršulinska cerkev
3. Dvoranska cerkev s prečno ladjo	3. Mestna hiša
4. Čebulasta kupola	4. Dvorišče mestne hiše
5. Iluzionistična poslikava	5. Francesco Robba
6. Slikovita razgibanost kamnitih kipov	6. Hiše na Gornjem trgu
7. Arkadno dvorišče	7. Frančiškanska cerkev
8. Hiše, obrnjene s slemensko stranjo proti cesti	8. Lok med dvema stebroma

Novi pojmi

1. *Arkade* – lok med dvema stebroma.
2. *Monumentalnost*: velika razsežnost in lep videz.
3. *Reprezentativnost*: veličastnost, mogočnost.
4. *Patos*: pretirana vznesenost, poudarjena čustvenost.
5. *Pilaster*: iz stene nekoliko izstopajoč polstebrič.
6. *Iluzionistična poslikava*: prostorska poslikava, ki daje vtis odprtosti.
7. *Perspektiva*: prostorski videz, ki se doseže z globino oz. z zmanjševanjem bolj oddaljenih predmetov pri gledanju v daljavo.
8. *Zgrafit*: slikarska tehnika, pri kateri nastane podoba z izpraskanjem ene ali več plasti raznobarnih ometov.
9. *Sleme* – najvišji rob strehe, kjer se stikata strešni ploskvi (SSKJ IV, str. 742).
10. *Zetrep* – trikoten vrh stene pod streho na ožji strani stavbe (SSKJ V, str. 797).

LITERATURA

Program osnovna šola. Zgodovina. Učni načrt. Ljubljana: MŠŠ, ZRSŠ. URL-naslov: http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_zgodovina.pdf (dostop: 24. 10. 2012)

Program osnovna šola. Likovna vzgoja. Učni načrt. URL naslov: http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_likovna_vzgoja.pdf (dostop: 24. 10. 2012)

Spletni slovar slovenskega knjižnega jezika. URL-naslov: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (dostop: 24. 10. 2012)

Mirjanić, Anita et al. (2012). Raziskujem preteklost 8. Učbenik za zgodovino v osmem razredu osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett.

POVZETEK

Vodeni ogled po baročni Ljubljani je sad sodelovanja treh učiteljev: izvajalca dejavnosti in učitelja zgodovine in likovne vzgoje. Skupni cilj temeljitih priprav na izvedbo kulturnega dneva je uresničenje in razvijanje celostnega znanja učencev tretjega triletja na temelju medpredmetnih povezav. Na podlagi že predelanega in na novo pridobljenega znanja se uresničujejo operativni in splošni cilji, ki smo jih zastavili pred izvedbo dejavnosti. Učenci pa poleg usvojenih znanj razvijajo tudi določene spretnosti in veščine s poudarkom na orientaciji v prostoru in času ter razvijanju vizualne pismenosti. Na primerih določenih spomenikov nacionalne kulture se zavedo pomena ohranjanja in varovanja kulturne dediščine ter razvijanja odnosa do okolja. Ob koncu dejavnosti pa rešijo kratko premetanko, v kateri so zajeti skoraj vsi novi pojmi, ki so jih spoznali v času vodenege ogleda.